

רל"ג. כשישבו לפניו כמה אברכים בביקור חג, וקופסת סיגריות היתה מונחת על השולחן, והתעסק בה אחד האברכים ותוך התעסקותו נקרעה הקופסת, גער בו רבנו ואמר לו שזה זילזול בקדושת חול המועד, וכל דבר שאין שום צורך אסור לעשותו בחוה"מ<sup>291</sup>.

עניני יוצרות ראה לעיל הל' תפילה (או' מ"ט).

עניני קריעה בחול המועד ראה הל' שמחות (או' שע"ה).

## הלכות תשעה באב ותעניות, ודיני קריעה על המקדש

רל"ד. כאשר שמע אחד שדן עם חבירו, האם עדיף לצום ד' תעניות או ללמוד במקומם, ומען הלה שוודאי ללמוד עדיף, אמר לו רבנו מנין לך לומר כן<sup>292</sup>.

### עלי ארח

בספר על חומותייך ירושלים לרבי משה בלוי ז"ל (עמוד רכ"ה) שכתב וז"ל "הרה"ג ר' ישעי' חשין זצ"ל סיפר שפעם חל י"ז תמוז בשבת ונדחה התענית ליום א', אז שלח הגאון מהרי"ל דיסקין זיע"א פקודה לאברכי ביהמ"ד משכנות שלא יתענו, הם לומדים בשקידה אמר ופטורים מלהתענות עכ"ל וצ"ב.

ובנותן ענין להביא כאן את המעשה הנורא ששמענו מהגר"ש אויערבאך שליט"א, שהיה רגיל רבנו לספר על אביו הקדוש ר' נחום משאדיק זצ"ל "כידוע היה אבא מרבה בתעניות, פעם בסיומה של תענית של שבוע שלם בימי השובבי"ם, כעשרים דקות לפני סוף היום, היה עסוק אבא בלימוד עיון בדברי התוס', ולפתע בקש מאחי הגר"ז להביא לו דבר מה לסעוד את לבו, אחי הבין כי מסתבר שלא הרגיש טוב לכך לא השלים את הצום, כאשר שאל לאבא על כך אמר לו, לא בני, אלא חשתי כי את התוס' לא אוכל להבין כל עוד אנוכי שרוי בתענית ואם כן לא נחשב בעיני התענית [משבת לשבת], אם עבורה אפסיד עשרים דק' של יגיעה בעיון, זו היתה גדולתו של אבא."

291. רבי יעקב בלוי שליט"א בשם אביו רבי יהודה זצ"ל, עד ראייה, במכתבו אלינו.

292. רשימות רבי מרדכי [ברש"ז] ויספיש שליט"א, בשם רבי אברהם דוד רוזנטל זצ"ל. ובעי"ז מסופר בס' מעשה איש (ח"א עמ' קס"א) שהגר"מ דויטש זצ"ל שוחח עם החזון איש בקשר לתענית ציבור שלפעמים חולשת התענית גורמת ביטול תורה, ואמר לו החזון איש "הרי זהו מה שחז"ל רצו שלא ירגישו בטוב על כל המשתמע מכך". ובס' לקט יושר לתלמיד התרומת הדשן (עמ' 114) כתב "פעם אחת בקשתי ממנו [רבנו בעל התרומת הדשן] להתיר לי לאכול בסליחות, כדי שאוכל ללמוד כמו בשאר ימים, ואמר גם הקדמונים יודעים זה הטעם, מ"מ תקנו להתענות בסליחות אע"פ שאינם יכולים ללמוד כמו בשאר ימות השנה, ולכן איננו מתיר". [ובס' ממזרח השמש (שיחות הגר"י לוינשטיין זצ"ל המשגיח דפונבין - שמות ב - כג) כתב על אשר תיקנו יום תענית לצרות שהיו בשעתו, דאם מתענה ולא מעביר במחשבתו עניניו ומעשיו, ואינו רוצה בתיקון מעשיו ולשוב בתשובה, יתכן דכל התענית שלו היא ביטול תורה דלא נתקיים ענין התענית]. אמנם עיין

ר"ל. בתענית ציבור שנהגו בבתי הכנסיות של הפרושים בירושלים, ונכללם ביהכנ"ס הגר"א בשערי חסד ללבוש תפילין במנחה. ראו את רבנו שלא לובש, ולא נתברר מעמו<sup>293</sup>.

ר"ל. לא התיר לטבול במקוה לפני התפילה בימי חול שבתשעת הימים<sup>294</sup>. ר"ל. חמיו הגרע"י שלזינגר זצ"ל הורה<sup>295</sup>, בשם החת"ס דאין לנשים מעוברות ומניקות או שהם חלושות להתענות כלל בד' צומות ובתשעה באב, רק

### עלי ארח

עזרא. ויל"ע האם רבנו אסר גם לטבול טבילת עזרא. ושמענו מרבי עקיבא יוסף [ברש"ז] ויספיש שליט"א, ששאל פעם את רבי ישראל יצחק רייזמן זצ"ל האם אפשר לטבול ט"ע בתשעת הימים, ואמר לו הרי זקנך רבי דוד בהר"ן זצ"ל טבל בתשעת הימים, וכנראה התכוין רק לט"ע וצ"ע.

295. בשו"ת רבי עקיבא יוסף (אור"ח סי' קע"ד). וז"ל "במעשה שהיה בתשעה באב שנת תרס"ג בבתי שרה הי"ו [ה"ה אשת רבנו זצ"ל] אשר ציותי עליה שלא להתענות, כי כן קבלתי מן אבא בשם החת"ס להקל בתעניות לנשים בזה"ז, ולא הניחם להתענות זולת יוה"כ כי אם בשלימות הבריאות, משא"כ עוברות ומניקות. וכבר כתב בתשובה מאהבה (ח"כ סי' תקנ"ב) לפרש דעוברות ומניקות בסתם הם מצטערות, וכתב שם זה בשם הגאון מהר"ל ע"ש. ולדידי נראה, לפי מה שכתב בסימן תקנ"ד שבמקום חולי לא גזרו רבנן, והכל חולים לצום בזה"ז, והרי מן הגמרא בחולין (פד, א) אבא ממשפחת בריאים וכו' אבל כגון אנו, ופירש רש"י וז"ל כגון אנו שאין אנו בריאים, וכן בגמרא במגילה (כא, א) שירדה חולשה, ע"כ כח דהיתרא עדיף במה דאפשר, וציותי שלא להתענות, אך בנעלם לא שמעה, והתענה והפילה ושיעור הנפל היה ט' שבועות לערך מעת טבילתה, והיה זה סמוך לשבת נחמו". ועי"ש עוד מה שהביא שמועה זו מהחת"ס בכמה נוסחאות.

293. רבי שריה דבליצקי שליט"א, עד ראיה, במכתבו אלינו. דהנה מה דלובשים במנחה טלית ותפילין מקורו הוא מדברי הב"י (סי' מ"ו סעי' ג') דכ' "ואם הוא מתענה חסרו ח' [ברכות] מסעודה א' שאינו סועד ונמצא שאינו מברך אלא צ"ח [ברכות] ויש לו להשלימן כשיניח ציצית ותפילין בתפילת המנחה יברך עליהם". וכן הביא מנהג זה בלוח אר"י. אך בדרכי משה (שם אר' ב') כתב דבמדינותינו לא נהגו ללבוש טו"ת במנחה, וא"כ יתכן דרבנו לא לבש מחמת דברי הרמ"א אלו. אך יתכן דלא לבש משום שלא צם [בערוב ימיו], ולא הוצרך להשלים מאה ברכות וצ"ע.

294. מפי רבי שמואל אויערבאך שליט"א. דהנה לענין טבילת עזרא בימים אלו, התירו הפוסקים לטבול בצונן עיין בישועות יעקב (ס' תקנ"א סק"ג) והובא בכף החיים (אר' ק"צ). ובס' דינים והנהגות מהחזו"א (פי"ט ס"ו). [ובשו"ת רב פעלים (ח"ד סכ"ט) הקל רק למי שרגיל לטבול טבילת עזרא]. אכן בשו"ת מהרי"ל דיסקין (קונ"א סי' ה' אות ס"ג) הסתפק בזה. ולהלכה כל יום למקוה קודם התפילה בס' ערוך השולחן (סי' תקנ"א סל"ה) כתב וז"ל "אמנם ההולך בבוקר קודם התפילה למקוה מותר ואפילו בערב ת"ב דאי"ז רחיצה אלא טבילת טהרה", וכן בס' הליכות שלמה (מועדים ח"ב עמ' תכ"ה), ובשבט הלוי (ח"ז סי' ע"ז, ב) התירו לטבול, אך בס' קרא עלי מועד (עמ' כ"ה) הביא מהגר"ש אלישיב שליט"א לאסור לטבול כי אם לצורך טבילת

ביום כיפור צריכות לצום. אך במשפחת רבנו נהגו הנשים לצום בכל הצומות שחייבות<sup>296</sup>.

ר"ל. בת"ב שחל כמוצאי שבת היה נוהג אחיו הגר"ז להשאיר את השטריימל עד אחרי אמירת הקינות<sup>297</sup>.

ר"ל. בליל תשעה באב היה ישן על הארץ, ולקח אבן מחצירו והניח תחת לראשו, ולפעמים הניח את ראשו על מפתן הדלת<sup>298</sup>.

### ❧ עליו ארח ❧

אחר שהבדילו כל הציבור, כי אין איסור בזה אם משהה על עצמו יותר, כי האיסור הוא רק תחילת הלבישה ול"ש בכך מעין חיוב על שיעור הפשיטה ורק על תחילת הלבישה יש עליו מניעה<sup>299</sup> ע"ש.

298. רשימות רבי מרדכי [ברש"ז] ויספיש שליט"א, בשם ר' יחיאל [בר"נ] ויספיש ז"ל. ומפי רבי שריה דבליצקי שליט"א. והוא ע"פ המבואר בשו"ע (סי' תקנ"ה סעי' ב') "ויש מי שנוהג לשכב בליל ת"ב מוטה על הארץ ומשים אבן תחת ראשו", [ועי' במ"ב (שם סק"ו) דמקל באדם חלוש שאי"צ להחמיר בזה וישן על המטה], ובמנהגי החת"ס (פי"ב ס"ד) איתא דהיה [החת"ס] ישן בת"ב על הארץ, וכע"ז בס' ארחות רבנו (ח"ב עמ' קל"ח) כתב דכך נהג ג"כ מרן בעל הקהילות יעקב וישן בת"ב כשאבן תחת ראשו. ובס' אילני יחס (עמ' 91) מסופר על בן דודו [של רבנו] רבי אברהם בנימין ברגמן זצ"ל שהיה מנהגו בכל ימי בין המצרים לישון על רוחב החלון ולמראשותיו אבן. [ובנותן ענין להביא כאן את המסופר על הצדיק רבי הירש מיכל שפירא זצ"ל שהיה מנהגו בכל ימי חייו לישון על הארץ, ובסוף ימיו חלה ואסרו עליו הרופאים את מנהגו מפני הטחב והצינה, ואולם רבי הירש מיכל בשום אופן לא הסכים לשנות מנהגו, עד שבא רבי זלמן בהר"ן זצ"ל והביא מטה על כתפו לבית רבי הירש מיכל ואמר לו אינני זו מכאן עד שתשכב במטה זו שהבאתי, ונכנע רבי הירש מיכל כי מצוה לשמוע בדברי חכמים. - רשימות רבי ניסן זק"ש זצ"ל].

296. מפי רבי דוד פרידמן שליט"א, בשם רבי שלמה יחיאל פרידמן זצ"ל. וכאשר בתו מרת פרידמן ע"ה היתה יולדת ביום ה' ללידה וצמח בת"ב, ובאמצע הקינות שלחה את בנה ר"נ לבעלה ר"מ פרידמן זצ"ל לומר לו שכואב לה הראש, וכאשר סיפר לאביו שמע מזה רבנו שישב בסמיכות מקום אליו, ומיד קם ממקומו ורץ לביתו והכין מים חמים בקומקום וירד לבית הבנסת עם קפה ועוגה ואמר לה לאכול והיא התעקשה שמרגישה טוב, רק הבן הקטן הפריע לה, ולכן אמרה לו שלא מרגישה טוב ואינה צריכה לאכול, אך רבנו הורה לו שבכ"ז תאכל. - מפי רבי דוד פרידמן שליט"א, בשם רבי שלמה יחיאל פרידמן זצ"ל.

297. רשימות רבי יהושע לעווי זצ"ל. דהנה שיטת רוב הראשונים שאחרי ברכו מורידים את המנעלים. [עי' בס' ט"ב שחל בשבת (רפ"ו) שהביא באריכות את כל השיטות], וממילא ה"ה שמורידים אז את בגדי השבת. ועי' בס' זה השולחן (ח"ב בהערות לאור"ח סי' תקנ"ט) שהביא שהחזו"א היה מחליף את כל בגדיו אחרי ברכו. ובשדי חמד (פאת השדה מערכת בין המצרים סימן ב' או י"ח) כ' "וכן נהגתי בעצמי שלא לעשות שום שינוי בפשיטת בגדי שבת וכיוצא עד שתחשך ואתפלל מעריב וכו'" [אבל הוריד בגדי השבת לפני הקינות]. אכן בס' נטעי גבריאל (בין המצרים פצ"ד סקט"ו) הביא שכן נהגו יחידי סגולה בעיה"ק ירושלים שלא פשטו אפי' השטריימל עד אחר קריאת איכה בלילה. והוא עפ"ד האש"א (תנינא סי' תקנ"א) דכ' "וכן בש"ק

**רמ.** דודו רבי יעקב יהודה לייב לעזוי אב"ד ירושלים, נהג להתפלל בת"ב בשחרית במנין ישיבת בית א-ל כדי להניח טלית ותפילין<sup>299</sup>.

**רמא.** אחיו הגר"ז בתר"ן הורה, שמותר לעשן סיגריות בת"ב. מכיון שהגוים לא מעשנים בצומות שלהם, ואם גם אנו לא נצום יש בזה איסור של בחוקתיהם לא תלכו<sup>300</sup>.

### עלי ארח

תקפ"א [דאין לצום בער"ה משם דהוי חוקות הגוים]. ועיין בעבודת הקודש מורה באצבע סימן ז' סעיף רב"י מעשה רב" [שגדול אחד חלם, שבשמים אומרים שמי ששותה טיטון בת"ב מקללין אותן] עכ"ד.

וכ"כ המהרש"ם בס' דעת תורה (או"ח סי' תקנ"ט) דהביא דברי הדרכי נועם (ס"ט) דכתב להתיר לעשן בת"ב, וז"ל בסו"ד "אבל בשאר תעניות אין אני רואה מקום לאוסרו אלא שראוי ליהדר מלשתותו בחוץ בשווקים וברחובות שלא יראוהו הגויים ויש בדבר חילול ה' דאינהו אית להו שאסור לשתותו ביום תענית ואין ראוי כפי דעתם לזלזל בתענית שלנו לפניהם לפי שהם מחזקים אותנו שאנו מחמירין בכל דבר ודבר לכן בעל נפש יזהר מלשתותו לפני גויים זהו מה שנראה לע"ד בענין זה שדעתי להתיר". וע"ז משיג המהרש"ם וז"ל "ולענ"ד אדרבה אם העכו"ם נוהגים איסור יש במניעת העישון איסור משום בחוקתיהם לא תלכו, כמ"ש בס' תקפ"א סעיף ב' בהג"ה. [דברים נוהגים לאכול בערב ר"ה קודם עלות השחר משום חוקות העכו"ם הנהוגים להתענות בערב חגיגה]. ועי"ש מה שדן בכ"ז.

ועי' במשנ"ב (סי' תקע"ה סק"ח) דכ' "אסור לעשן טיטון (שקורין רייכערין) אפילו בד' צומות וכ"ש בט"ב [כנה"ג] והחמיר מאד עד שכתב שמי שמעשן בט"ב היה ראוי לנדותו ויש מאחרונים שמקילין וע"כ מי שדחוק לו שמורגל בו ביותר יש להקל אחר חצות בצנעא בתוך ביתו וכ"כ בשע"ת בסימן תקנ"ט סק"ג" עכ"ד.

<sup>299</sup>. רבי שריה דבליצקי שליט"א, בס' אוצר נחמד (עמ' ל"א). דהנה בשו"ע (סי' תקנ"ה ס"א) כתב "נוהגים שלא להניח תפילין בט' באב שחרית ולא טלית", ובטור ובב"י נראה דיש ראשונים דהתירו להניח בשחרית, ורק המנהג שלא להניח. וראה באר היטב ושע"ת (סק"א), וכף החיים (סק"ג), דהאר"י ז"ל ועוד כמה מהגדולים הניחו תפילין בביתם בשחרית. ובברכ"י העיד דכך נהג הרש"ש זצ"ל, וכן בשו"ת שאילת יעקב (סי' צ"ט) הביא דרך נהגו החת"ס (מנהגי חת"ס פי"ב סעי' ד') והמהר"ם שיק. ומנהג המקובלים בקהילת בית א-ל להניח תפילין בציבור, (וכמבואר בס' איי הים סי' קנ"ה, ועוד) ולכך התפלל עמהם רבי יעקב לייב בת"ב. [וכן נהג רבי לייב טודרוס'ס לוי' זצ"ל שהיה מתפלל ביחידות בטו"ת עד שמו"ע ולאחר מכן חלץ את התפילין ועלה להתפלל בבית הכנסת בבתי ברוידא שמו"ע עם הציבור. - מפני רבי דוד פרידמן שליט"א, בשם רבי משה ברוך לוי' זצ"ל] אכן בחיי אדם (כלל קל"ה סעי' י"ח) הביא דהגר"א לא נהג להניח תפילין בשחרית. וכן מנהג הפרושים. ועי' בשו"ת וישב הים לרבי יעקב משה הלל שליט"א (סימן ט') שהאריך בענין זה.

<sup>300</sup>. תשובת רבי עקיבה יוסף שלזינגר זצ"ל בכת"י. וז"ל "על דבר שתיית טיטון בתשעה באב, אמרו לי בשם מחותני רבי זלמן בר"ן זצ"ל דאמר דכיון דמנהג הישמעאלים שלא לשתות טיטון בתעניתם, א"כ הוה כחוקות הגוים. ואפשר לומר כי בשב ואל תעשה לא שייך חוקות הגוי, אמנם צ"ע מהכתוב בסימן

**רמב.** אירם את אחד מצאצאיו ביום תשעה באב. וכמבואר בשו"ע (סי' תקנ"א ס"ב) "דאפילו כמ' באב עצמו מותר ליארם [בלא סעודה] שלא יקדמו אחר" <sup>301</sup>.

בענין הבדלה על קפה וחמר מדינה ראה לעיל הלכות שבת (או' ק"נ).  
**רמג.** היה נוהג לראות את המקדש פעם בל' יום כדי שלא יתחייב בקריעה. ובעת שאירע שעברו שלושים יום שלא ראה את המקדש, קרע את בגדיו אף שהיה גר בירושלים <sup>302</sup>.

**רמד.** על ירושלים היה קורע מצד ימין, ועל המקדש מצד שמאל <sup>303</sup>.

### עליו ארח

ירושלים שיזוהרו שלא יעברו עליהם שלשים יום בלא שיראו את מקום המקדש. וכן נהג המהרי"ל דיסקין זצ"ל לראות בכל ערב ר"ח את מקום המקדש. וכן נהג חמיו הגרע"י שלזינגר זצ"ל לראות את רצפת הר הבית כל ל' יום (תורת יחיאל בראשית עמ' ס"א). וכן נהג הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (הליכות שלמה תפילה פט"ז הע' 17) וכן נוהג יבלט"א הגר"ש אלישיב שליט"א. (סי' הכותל המערבי עמ' קנ"ב).

**303.** רבי חנוך זונדל גרוסברג זצ"ל, בקונטרס דרישת צבי (עמ' ח'). ויסוד מנהגו הוא ע"פ דברי השו"ע (בס' תקס"א סעי' ד') וז"ל "כל הקרעים האלו בידו ומעמד, וקורע כל כסותו שעליו עד שיגלה את לבו. ובמג"א (סעי' ד') [ונפסק במ"ב (סקי"ג)] כתב ולכן יקרע מצד שמאל כי הלב הוא בשמאל. וכך היא שיטת הרמב"ם (בפ"ה מהל' תענית הי"ז) דדמי קריעה זו לקריעה על אביו ואמו, והתם דינו לקרוע בשמאל, כמבואר ביור"ד (סי' ש"מ) בש"ך (סעי' י"ט) ובט"ז (סי' ר'). אולם הראב"ד (שם) ס"ל דדין הקריעה על המקדש היא כקריעה על אח ושאר קרוביו, והתם קורע בימין וכמבואר בש"ך ובט"ז הנ"ל, וא"כ היה רבנו קורע על המקדש בשמאל דס"ל כשיטת הרמב"ם דזה חמיר כאביו ואמו, אבל כשקרע על ירושלים כדי ליתן היכר לקריעה זו קרע בימין וס"ל דלגבי זה הוי רק כקריעה על אחיו. [עוד יל"ד דהנה הט"ז (יור"ד סי' ש"מ סק"ו) הביא

**301.** רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל, ומובא בס' הליכות שלמה (מועדים ח"ב פי"ד אורחות הלכה 34). ועי' בשו"ת ציץ אליעזר (חי"ג ס"ס) מש"כ בזה.

**302.** הרב דוד וולנשטיין שליט"א, בשם רבי שלמה יחיאל פרידמן זצ"ל. [הובא בקובץ אוצרות ירושלים (פרושים - כרך ח' עמ' שצ"ג)]. שהיה זמן שרבנו לא היה באפשרותו לראות את מקום המקדש במשך ל' יום, וכשיכול היה ללכת לבש בגד ישן והלך עם רבי שלמה יחיאל לכותל המערבי וקרע. דהנה בתשו' רדב"ז (סי' תרמ"ו) כתב הדר בירושלים ועברו עליו ל' יום שלא ראה בהמ"ק חייב לקרוע, אך לא נהגו בזה עי"ש. והובא בברכ"י ובשע"ת (סי' תקס"א סק"ב) וכתבו ג"כ דלא נהגו לקרוע, אף שלא ראו ל' יום, ובאגר"מ (ח"ה סי' לז"ג) כתב דגם הגר בירושלים צריך לקרוע. ובס' הליכות שלמה (תפילה עמ' רפ"ח) כתב דהמנהג שאינו קורע ואף כשגר בשכונות החדשות בירושלים. ועי' בס' אזני ירושלים לבעל האדר"ת זצ"ל (עמ' ע"ד או ד') דביאר טעם המנהג שלא לקרוע. ועי' עוד מש"כ לבא טעמים בשו"ת דברי יציב (סי' פ"ט), ובקו' אחר כותלנו להגר"ש דבליצקי שליט"א (או"י"א), ושם דן דבשכונות החדשות אין להקל בזה. וכן מטו בשם הגר"ש אלישיב שליט"א שהגרים בשכונות החדשות בירושלים צריכים לקרוע. ובס' מנחת ירושלים כתב דמן הנכון ליושבי

**רמב.** לא היה ניהא בדעתיה מאלו שבאים לראות בפעם הראשונה או לאחר ל' יום את מקום המקדש בשבת<sup>304</sup>.

**רמז.** חמיו הגרע"י שליונגר זצ"ל הורה שנירושלים אין צריך להשאיר נכותלי ביתו מקום אמה על אמה בלא סיד, כיון שאנו רואים בכל עת את המקדש בחורבנו<sup>305</sup>. אמנם בבית רבנו השאירו מקום אמה על אמה בלא סיד

### עלי ארח

ואיכא חשש בל תשחית. ובס' הכותל המערבי (עמ' קמ"ו) הביא כע"ז בשם הגר"ז דמי שראה את המקדש בשבת צריך לקרוע במוצאי שבת. אכן בשו"ת מהרי"ל דיסקין (קו"א סי' קפ"ה) נסתפק בזה. ובשו"ת מנחת שלמה (ח"א סי' ע"ג) כ' דאינו חייב לקרוע במוצאי שבת. וכ"כ בעמק ברכה (אנינות ואבילות או"ו). ובס' עיר הקודש והמקדש (חלק ג' פי"ז עמ' רט"ו) הביא שמנהג זקני ירושלים, דאם עבר עליהם ל' יום שלא ראו את המקדש היו באים לכותל בשבת כדי להיפטר מקריעה ולא קורעים למוצאי שבת, אכן דן שם דאם אכתי הוא נמצא בכותל המערבי במוצאי שבת יקרע אז. ובס' הערות להגר"ש אלישיב שליט"א (עמ"ס מו"ק עמ' רכ"ב) השיג עליו יעו"ש דמסקנתו דלא יקרע במוצאי שבת. ובקו' אחר כתלנו (או"ה) מסיק דלא יקרע במוצאי שבת.

**305.** רבי יוסף יצחק לרנר שליט"א, בס' הבית (במילואים עמ' תפ"ד), בשם רבי משה הלברשטאם זצ"ל. שהורה [הגרע"י] הלכה למעשה שבעיה"ק ירושלים אין חיוב לעשות זכר לחורבן, כיון שרואים החורבן בעינים [אך יל"ד דכ"ז היה אצלם שדרו סמוך למקדש, אבל בשכונות החדשות בירושלים אין להקל]. ובס' הנ"ל ציין לדברי המדרש תלפיות (ערך בנין) וז"ל "וכשבונה בחו"ל ישייר בו אמה על אמה", וכן משמע בדברי המהרש"א (ח"א בב"ב סב) דצריך לשייר אותה אמה כאילו אין לו קנין בחוץ לארץ ואין דעתו להיות תושב רק דרך גירות, וא"כ לפי"ז יש מקום להקל בכל ארץ ישראל. ובס' ארץ ישראל (להגר"מ טיקוצניסקי זצ"ל סי' כ"ג סעי' ד') כתב דזקני הישוב נוהגים הדין שמשירים אמה על אמה, ודלא כהנ"ל.

דאם קרע על אביו בימין אינו מעכב, ולכאורה ה"ה על המקדש אינו מעכב, וא"כ שפיר יועיל לקרוע על ירושלים מצד ימין] ובארחות רבנו (ח"ב עמ' קנ"ג) הביא דמין הקה"י זצ"ל אמר שאפשר לקרוע ה' פעמים בבגד מצד שמאל. [ובשו"ת מנחת שלמה (ח"א סי' ע"ג) כתב דהמנהג היום להקל כשיטות הראשונים דדין הקריעה דמי לקריעה על הקרובים, וכן בס' ארץ ישראל (עמ' ס"ט) וא"כ לפי"ז סגי לקרוע טפח בימין, וכ"כ בקו' אחר כתלנו (או"ה י"ג), ועי' בס' הר הקודש (עמ' ס"ז בפנים מאירות)].

**304.** רבי משה נחום שפירא זצ"ל, בספר הר הקודש (עמ' ח'). וז"ל "ושמעתי מפי הגאון ר"ד יונגרייז שליט"א (זצ"ל) דמו"צ פעה"ק, כי שמע מפי הגאון רבי דוד בהר"ן זצ"ל שלא ניהא דעתיה מאלו שנוהגים לבא ולראות בפעם ראשונה [או לאחר ל' יום] את מקום המקדש בשבת, והגר"ד יונגרייז חשב בכונתו כי באמת מועיל הפקעה זו אלא שלא ניהא דעתיה שעושין כעין הערמה להפקיע מחיוב קריעה, אמנם כאשר הרצתי הדברים לפני הגר"י אמר כי יתכן שכוונתו היה משום שבאמת אין מועיל עצה זו להפקיע עצמו, כי למוצאי שבת חייב לקרוע", ועי' עוד מש"כ שם פ"ג (או"ב-ג) [וכן הביא בסידור מנחת ירושלים (דיני ירושלים פרק א' סעיף כ"ה)], וראה עוד בשו"ת רבי עקיבה יוסף (או"ח סי' קע"ה - קע"ו) דכתב ג"כ דאם רואה את המקדש בשבת קורע למוצאי שבת, אך היכא דראה את המקדש בחוה"מ ושב לעירו קודם צאת המועד תו אינו קורע דכיון דאידיחי אידיחי. ובס' הר הקודש (שם) מסיק בשם הגר"ד זצ"ל בדעת רבנו דלא יקרע במוצאי שבת דהוי ספק,

זכר לחורבן<sup>306</sup>.

**רמז.** הקפיד שלא למלא את פיו בשחוק, וכמבואר בשו"ע (סי' תק"ס סעי' ה')  
 "שאסור לאדם שימלא פיו שחוק בעולם הזה"<sup>307</sup>.

**רמח.** הקפיד שלא ישירו פסוקים<sup>308</sup>.

### ❖ עליו ארח ❖

תתצ"א) כתב דהאיסור הוא רק בהרמת קול. ובכף החיים (שם סקל"ט) כתב דמש"כ בגמ' בברכות (דף ט' ע"ב) "זמנא חדא סמך גאולה לתפילה ולא פסק חוכא מפומיה כוליה יומא, היינו שחוק מעט אבל לא מילא פיו".

**ובנותן ענין להביא כאן מה שסיפר רבי שמואל ברוך ורנר זצ"ל על רבנו, שלא היו משתנים פניו לשמחה ולעצב בכל ימות השנה, תמיד היה עם אותו מבט ללא שינוי, רק פעם אחד זכור היה ששינה רבנו מהרגלו ופניו זהרו באושר מיוחד. היה זה כאשר רבי יצחק ירוחם דיסקין זצ"ל עלה באלול תרס"ח למלאות מקום אביו, ואמר מערכה גדולה של דברי תורה בענין "הפיגול הנותר והטמא" במשך ארבע שעות, ראו כולם שרבנו יושב בשמיעת המערכה ומלא שמחה מהדברים ששמע, וע"י כך התרומם קרנו של ר' ירוחם בירושלים. - רשימות רבי מרדכי [ברש"ז] ויספיש שליט"א.**

<sup>308</sup>. מפי רבי משה חיים כהן שליט"א, בשם אביו רבי הלל כהן זצ"ל. שבחול המועד סוכות היו עושים ביום אושפיזין של יוסף שמחת בית השואבה להגרי"ח זוננפלד, ורבנו היה מגיע עם תושבי שערי חסד, ובחזרתם היו כולם מלווים את רבנו עד לביתו בשירה וריקודים, ואמר להם רבנו שמסכים בתנאי שלא ישירו פסוקים. והיינו כמבואר במשנ"ב (סי' תק"ס סק"ד) וז"ל "כתב בליקוטי מהרי"ל שלא כדון הוא שמשוררין במשתה אודך כי עניתני וכה"ג לשמחת מריעות כי אז התורה חוגרת שק ואומרת עשאוני בניך כמין זמר (סנהדרין קא, ב ע"ש) אך בבהכ"נ לרגלים מצוה לזמר וע"כ מסיק המ"א דלא שרי בשבת לזמר אלא אותן שירים

ובנותן ענין להביא את המעשה מחמיו [של הגרע"ן] הגה"ק רבי הלל מקלמיה בענין זה המובא בס' מקור חיים (אות רכ"ה), שבעל הדברי חיים מצאנו זי"ע לא הקפיד לעשות זכר לחורבן בביתו, וכשביקר אצלו הגה"ק רבי הלל מקלאמיה, וכבדהו לאכול, השיב ר' הלל שאינו רוצה לטעום, משום שהבית כולו מסויד ואין מקום פנוי לזכרון חורבן בית מקדשינו, ואז צויה הדברי חיים שיביאו לו סולם, ובעצמו עלה עליו, ובקרדום גרר ושבר הסיד והטיט עד האבנים כדת וכהלכה.

<sup>306</sup>. מפי מרת חי' פרידמן תחי'.

<sup>307</sup>. מפי הרב יהודה הלר שליט"א, בשם אביו רבי יעקב הלר זצ"ל. וסיפר הנ"ל, שפעם אמרו לרבנו מילי דבדיחותא ולא חייך, והסביר כי מיום שחרב בית המקדש אסור לאדם שימלא פיו שחוק, וגם חצי שיעור אסור מה"ת לכך א"א לחייך. גם על בן רבנו הגר"ז זצ"ל, כתב ידידו מנוער ר' משה בלוי ז"ל "מעולם לא נראה שחוק על פניו ומכש"כ קלות ראש הוא הי' תמיד רציני". וכע"ז מסופר על רבי אלחנן וסרמן זצ"ל (בספר אור אלחנן ח"א עמ' רס"ה) שהקפיד שלא לחייך סתם מחמת איסור זה.

**ובעיקר איסור שחוק עי' בשדי חמד (כללים מערכה א' פאת השדה אות קנ"ה) דכתב שד"ז הוי רק מדת חסידות. ועי' שו"ת שלמת חיים (הל' שמירת הגוף והנפש סי' צ"ו) מש"כ ע"ז. ועי' ערוך השולחן (שם סק"ח) דב' "ואסור לאדם שימלא פיו שחוק בעוה"ז כי שחוק וקלות ראש מרגילין לערוה וזהו אפילו בזמן המקדש אסור וזהו כשעוסק בהשחוק זמן מרובה עם אחרים אבל שחוק בעלמא לית לן בה". ובס' יוסף אומץ (או**

**רמ"ט.** היה רגיל להתענות שני וחמישי לעתים תכופות<sup>309</sup>.

## הלכות ימים נוראים

**רנ.** אמר על מה שכתוב ברמ"א (סי' תקפ"ג סעי' א') לברך בליל ר"ה על תפוח, ולא כתב לברך על הרימון או התמר, שהם מז' המינים, וביאר כי במקומו

### עלי ארח

זאת אחיו רי"ל בהספד עליו, וע"כ כתבו במצבה כי מגיל ח' שנים החל לדרוש את ה' (הגר"מ חרל"פ זצ"ל בשם אביו רבי זבולון חרל"פ זצ"ל. - בס' תולדות חכמי ירושלים מילואים עמ' 68). והיה דרכו להתענות משבת לשבת והיה מפסיק פעם בג' ימים, ובשבת היה אוכל כרגיל ובמוצאי שבת היה מקיא הכל (בספר היחס עמ' 17) וראה לעיל (הע' 292) מעשה מופלא שדאג שהתעניות לא יפריעו לו בעת לימוד דברי התוס'. וראה עוד להלן (הע' 521) מה שהבאנו בשם החידושי הרי"ם, אך לבני משפחתו הזהיר הגר"נ שלא להתענות, ומסופר שהיה אחיו רבי יעקב לייב זצ"ל יושב בביהכנ"ס משבת לשבת והיו שולחים לשם את האוכל, ופעם סיפר עני לאתיו הגר"נ כי זה זמן רב נותן לו רי"ל את האוכל והוא מתענה משבת לשבת, ותיכף ציוה הגר"נ לאשתו שתיתן דבר מה לאכול לרי"ל וציוהו לאכול, ואכל ולא סירב כי הנהגתו של רי"ל היתה בהצנע לכת (ספר היחס עמ' 18). וכן הזהיר את בנו הגר"ז שלא להתענות יותר מדאי, ולכך היה הגר"ז מתענה רק בימי ב' וה' ואפילו שהיה חולה ובעל יסורים, ואפילו בעת שהיה עומד בחום היום ומפקח על בנין שכונת מאה שערים היה מקפיד על צום זה, ומנהגו היה שלאחר שהיה צם היה ער כל הלילה כדי להשלים את מה שחיסר מלימודו מחמת הצום. וגם הגר"ז בהר"ן הזהיר במכתב (לוח ירושלים תש"י עמ' ר"ב) לבני משפחתו ואת אחיו רבנו "שלא יתענו כלל ואף לא תענית שעות" [וראה בצוואת האמרי בינה (מובא בס' דרשות אמרי בינה עמ' 74 או' ב') וז"ל "מתעניות תמנעו א"ע להתענות תענית נדבה אם לא במה שהחויב עפ"י ש"ע, ואם תחזור

שנתקנו על הסעודה אבל פיוטים אחרים אסור". ועי' מש"כ בזה האגרות משה (יו"ד ח"ב סי' קמ"ב). ובספר חסידים (סי' קמז) כ' "זמירות היו לי חוקין וכו' אבל ההולכים ואומרים המקראות דרך לצים והם בפיהם כשיר של עגבים עתידה תורה וכו'", והיינו דנאסר רק בדרך ליצנות ושחוק. וכן כתב ביד רמה (סנהדרין קא, ב) וז"ל "מאן דקרי' ליה דרך שחוק אבל מאן דמכון לשבוחי ב' לקב"ה דרך ניגון שפיר דמי ומילתא צ"ע". ובשו"ת שמן המשחה (סי' ס"ה) הובא בשדי חמד (אס"ד מערכה ז' או' י"ב ד"ה גזר) הקל מחמת זה לשיר שירי שבת והודאה משיר השירים היכא דלא מתכוין לשם ביזוי. וע"ע בארחות רבנו (ח"א בהוספות עמ' ל"ז) שהקל אם שר לצורך להתעורר ביר"ש. וע"כ מש"כ בזה בס' הליכות שלמה (תפילה עמ' קע"ב).

**309.** נכדו רבי נחום כהן [לוי] זצ"ל, במאמר

**ליזכר רבנו בקול ישראל** (כ"ג אלול תש"ז).

והוא ע"פ דברי השו"ע (סי' תקפ"ג סעי' ג') וז"ל "ויש מי שאומר שגזרו שיהיו מתעניין בכל ב' וה' על חורבן הבית ועל התורה שנשרפה ועל חילול השם ולעתידי לבא יהפכם ה' לששון ולשמחה".

ועל אביו הגר"נ משאדיק מסופר (בדברי ר"י

ספיר בהספדו), שרוב ימיו היה שרוי בצום ותעניות, והרבה מהם משבת לשבת. ומכבר שהיה בן שמונה שנים נתנה לו אמו מאכלים לאכול בת"ת, נתן הגר"נ את כל האוכל לעניים, והוא התענה, כאשר שאל אותו אחיו [רי"ל] מדוע הנך מתענה הן הנך קטן עדיין, והשיב לו ר' נחום כי הוא מתענה כדי שיזכה ליראת שמים, וגזר עליו בגזירת האח הגדול שלא יספר בבית ולא יגלה לאף אדם עד פטירתו, וסיפר